

soc 589 sociologie medicíny

Vyučující: Iva Šmídová a Eva Šlesingerová

Výuka: blokově vždy ve čtvrtek 9.45 – 13h data dle rozpisu v sylabu

Místnost: U34

Podzimní semestr 2017/18

Kontakt a konzultační hodiny:

Iva Šmídová krizala@fss.muni.cz; pondělí 11.15–12.15h

Eva Šlesingerová eslesi@fss.muni.cz; podzim 2017 - dle domluvy, ideálně po přednášce

anotace:

Sociologie medicíny je etablovanou a zároveň progresivně se rozvíjející subdisciplínou sociologie. Věnuje se otázkám a konceptům, jako jsou zdraví a nemoc, způsoby léčení, lékařská profese, medicínské či farmaceutické korporace, vztah biomedicíny a tzv. alternativních medicín (CAM), medikalizace společnosti a mnoha dalším, především v jejich vazbě na kulturní a sociální instituce, normy a očekávání. Zkoumá sociologicky medicínu jako a) žitou praxi i jako b) soubor reprezentací. V našem kulturním kontextu je to především biomedicína a lékařská profese, kdo reprezentuje autoritativní vědění na poli medicíny a hegemonně definuje, co je to život, zdraví a nemoc. Zásadně tím ovlivňuje naše představy o zdraví a nemoci, ale i jednání, která se k nim vztahují. Kurz Sociologie medicíny provází studující vývojem této disciplíny, základními debatami, které ji utvářely. Prostřednictvím přednášek a diskusí seznámí s hlavními tématy a trendy v této disciplíně. Jeho součástí jsou také přednášky hostujících lektorek/lektorů, které dávají příležitost nahlédnout na aktuálně probíhající výzkumy v oblasti sociologie medicíny.

požadavky:

Práce v kurzu je hodnocena průběžně. Minimální počet bodů k úspěšnému absolvování je 60 ze 100. Budou se hodnotit následující aktivity:

- 1. účast v hodinách** (tolerují se jedna absence během semestru, při další neomluvené absenci se snižuje závěrečné hodnocení o jeden stupeň)
- 2. výstup terénní práce** – min. 2 normostrany terénních poznámek z prostředí relevantního pro předmět kurzu, kde strávíte pozorováním minimálně 4 hodiny. (Vhodné je zvolit terén tak, abyste jej využili i pro závěrečný esej, viz bod 4.) Sběr terénních poznámek proběhne místo části výuky a přípravy na ni 5. října. Soubory odevzdejte do Odevzdávárny v ISu do **9. října**. (Zpětnou vazbu dostanete do 16. 11., abyste ji mohli využít k prezentaci a sepsání závěrečného eseje.) **(15 bodů)**
- 3. výstup recenze filmu** – max. 2 normostrany; v ISu máte k dispozici vyučujícími vybraný film Gattaca (1997), zvolit si však můžete i jiný relevantní film (ideálně po konzultaci s vyučující/mi) – hraný i dokumentární v minimálním rozsahu 90 min. (Namátkou se nabízí: Her (2013), The Island (2005), Ex Machina (2013), Still Alice (2013), My Sister's Keeper (2009), Normal Heart (2014), 21 Grams (2003), I, Daniel Blake (2016), seriály Knick (2014+) či Black Mirror (2011+)... nebo z dokumentárních Swedish Theory of Love, Dělníci smrti (ČT více dílů) apod.) Recenze filmu je zadáním místo části výuky a přípravy na ni 5. října. Soubory odevzdejte do Odevzdávárny v ISu **do 18. října. (10 bodů)**
- 4. VÝSTUP ESEJ** (7-10 normostran, použití minimálně tří zdrojů literatury z kurzu), práce na něm a zpětná vazba proběhne ve třech fázích, které zároveň tvoří požadavky kurzu. Velmi doporučujeme již při volbě terénu pro sběr terénních poznámek (bod 2.) myslet na téma vašeho eseje – může vám to ušetřit práci. Esej však lze vypracovat i na jiné téma, než si „osaháte“ terénní zkušeností.
 - A)** Odevzdání návrhu tématu eseje v rozsahu cca 1 normostrana + seznam základní literatury, z níž esej bude vycházet (**termín: 30. 11. 2017**), do Odevzdávárny v ISu plus jeho **(10 bodů)**
 - B)** Prezentace svého námětu eseje (terénu) v rámci „minikonference“ na posledním setkání ostatním studujícími a vyučujícími v kurzu; 5-10 minut **(15 bodů)**
 - C)** Odevzdání definitivní podoby eseje do Odevzdávárny ISu nejpozději **4. 1. 2016**. Dostanete zpětnou vazbu, kterou bude třeba zapracovat. **(50 bodů)**

stupnice hodnocení:

- A: 100 – 95
- B: 94 – 90
- C: 89 – 80
- D: 79 – 70
- E: 69 – 60
- F: 59 – a méně

témata:

1 + 2. (21. 9.) org. setkání/úvod do kurzu_medicína jako sociální instituce. co je to sociologie medicíny

Klíčová slova: sociologie medicíny, medicínský pluralismus, biomedicína, CAM, alternativní medicína, medikalizace, biomedikalizace

Povinná literatura:

Clarke, Adele. E., Janet K. Shim, Laura Mamo, Jennifer Ruth Fosket and Jennifer R. Fishman. (2003) "Biomedicalization: Technoscientific Transformations of Health, Illness, and U.S. Biomedicine". In: *American Sociological Review*, 68 (2): 161-194.
Conrad, P. (1992) „Medicalization and Social Control“. In: *Annual Review of Sociology*, 18:209-232.

Doporučená literatura:

Bynum, W. (2008). *The history of medicine: A very short introduction*. Oxford University Press.
Foucault, M. (2010). *Zrození kliniky*. Pavel Mervart. (kapitola 4, str. 73-85, kapitola 5, str. 85 -111 a kapitola 7, str.131-149).
Goffman, E., & Helmreich, W. B. (1961). *Asylums: Essays on the social situation of mental patients and other inmates* (Vol. 277). New York: Anchor Books.
Parsons, T. (1964). *The Social System*. (1951). (Part 1, str. 428-47).
Porter, R. (2013). *Dějiny medicíny. Od starověku po současnost*. (1983). Praha: Prostor (úvod, kapitola 10, 20, 21, 22).
Sontag, S. (1997). *Nemoc jako metafora, AIDS a jeho metafory*. Praha: Mladá fronta. (celá kniha).
Šmídová, I, Šlesingerová, E. Slepíčková, L. 2015. *Games of Life. Sociological Perspectives*. Brno: Munipress. munispace.muni.cz/book?id=550

3. + 4. (5. 10.) terénní práce a recenze filmu

Výuka neprobíhá v učebně. Zadání a termíny viz body 2. a 3. v Požadavcích kurzu.

5.+ 6. (26. 10.)

téma 1: nemoc jako metafora, nemoc jako narativa

Klíčová slova: Co je to nemoc/ zdraví, diagnózy, nemoc jako metafora, jazyk a nemoc, AIDS, rakovina, mor, epidemie

Povinná literatura:

Sontag, S. 1997. *Nemoc jako metafora, AIDS a jeho metafory*. Praha: Mladá fronta. (kapitola Nemoc jako metafora).

Doplňující literatura:

Douglas, Marry. 1991 (1966). *Purity and Danger. An Analysis of the Concepts of Pollution and Taboo*. London: Routledge, s. 159-179.
Gilman, E. B. (2010). "The subject of the plague". *Journal for Early Modern Cultural Studies*, 10(2), 23-44.
Hansen, Ch., Needham, C., Nichols, B. 1991 (2010). *Pornografie, etnografie a diskurzy moci*. In: *Vizuální antropologie. Kultura žitá a viděná*. Nakladatelství Pavel Mervart.
Lupton, D. 2012. *Medicine as culture: illness, disease and the body*. SAGE.
Martin, E. 1991. „The Egg and the Sperm: How Science Has Constructed a Romance Based on Stereotypical Male-Female Roles“ in *Signs*, Vol. 16, No. 3, pp. 485–501. The University of Chicago Press.

téma 2. biomoc a medicína/ biotechnologizace těla a medicíny_ syntetický život, life engineering

Klíčová slova: bio-objekty, syntetická biologie, technoantropos, molekularizace života, DNA

Povinná literatura:

- Foucault, M. (1999). *Dějiny sexuality I. Vůle k vědění*. Přeložil Č. Pelikán. Praha:Herrmann & synové., 1 a 4 kapitola.
- Rabinow, P., N. Rose. (2006). „Biopower Today.“ *BioSocieties* 1: 195–217.

Doplňující literatura:

- Braun, B. (2007). „Biopolitics and the Molecularization of Life.“ *Cultural Geographies* 14 (1): 6 -28.
- Calvert, J., Fujimura, J.H. (2011). Calculating life? Duelling discourses in interdisciplinary systems biology. *Studies in History and Philosophy of Biological and Biomedical Sciences*, 42 (2): 155-163.
- Foucault, M. (2009). *Zrození biopolitiky*. Přeložil P. Horák. Brno: CDK.
- Franklin, S., & Roberts, C. (2006). *Born and made: An ethnography of preimplantation genetic diagnosis*. Princeton University Press.
- Ingold, T. a Pálsson, G.(eds.). 2013. *Biosocial Becomings: Integrating Social and Biological Anthropology*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Lemke, T. (2011). *Biopolitics: An advanced introduction*. NYU Press.
- Lupton, D. (2012). ‘Precious cargo’: foetal subjects, risk and reproductive citizenship. *Critical Public Health*, 22(3), 329-340.
- Morgan, L. (2009). *Icons of life: A cultural history of human embryos*. University of California Press.
- Nelkin, D., & Lindee, M. S. (2004). *The DNA mystique: the gene as a cultural icon:[with a new preface and conclusion]*. University of Michigan Press.
(kapitola 1, str. 1 - 19, a kapitola 10, str. 192 - 204).
- Rose, N. (2007). *The politics of life itself: Biomedicine, power, and subjectivity in the twenty-first century*. Princeton University Press.
- Šmídová, I, Šlesingerová, E. Slepíčková, L. (2015). *Games of Life. Sociological Perspectives*. Brno: Munipress (kapitola 4). munispace.muni.cz/book?id=550

7. + 8. (2. 11.) lékaři, pacienti a ti ostatní/ hegemonie na poli medicíny – profesní a genderové. medikalizace zrození a smrti a host 1: lenka slepičková

Klíčová slova: lékařská profese, proletarizace a deprofesionalizace lékařské profese, autorita medicínské profese, role pacienta, reprodukce hierarchie a mocenské vztahy mezi profesemi v medicíně, vzdělávání a kariéra v medicíně

Povinná literatura:

- Beagan, B. L. (2000). Neutralizing differences: producing neutral doctors for (almost) neutral patients. *Social Science & Medicine*, 51(8), 1253-1265.
- Lorber, J., & Moore, L. J. (2002). *Gender and the social construction of illness* (Vol. 4). Rowman Altamira.
(kapitola 3, str. 37 – 51)
- Matoušová, Olga Šmídová, Blanka Tollarová. (2014). „You Can’t Take It Personally’: Emotion Management as Part of the Professional Nurse’s Role.“ *SOCIOLOGICKÝ ČASOPIS* /

CZECH SOCIOLOGICAL REVIEW 50 (6): 839-874,
<http://dx.doi.org/10.13060/00380288.2014.50.6.146>

Geer, B., Hughes, E. C., Strauss, A., Becker, H. S., & Laqueur, T. (2002). Reviews-MULTIMEDIA-Book: Boys in White: Student Culture in Medical School. *BMJ-British Medical Journal-International Edition*, 325(7366), 718.

Hnízdil, Jan. 2014. *Zařikávač nemoci*. Nakladatelství Lidové noviny. Kapitola Dobrá smrt, s. 160-163.

Doporučená literatura:

Reiger, K. (2008). Domination or mutual recognition? Professional subjectivity in midwifery and obstetrics. *Social Theory & Health*, 6(2), 132-147.

Becker, H. S. (Ed.). (1961). *Boys in white: Student culture in medical school*. Transaction Books. (kapitola 1, str. 3 – 16)

HOST 1: Nedobrovolná bezdětnost a umírání jako medikalizované životní situace

Přednáška uvede dvě témata, která jsou jedněmi z nejkřiklavějších příkladů toho, jakým způsobem medicína převzala moc nad situacemi, které dříve nebyly považovány za předmět lékařské péče: jedná se nedobrovolnou bezdětnost, coby situaci s příslušející diagnózou, specifickými způsoby medicínského zacházení (které nejsou léčbou v pravém slova smyslu), souvisejícími debatami o vhodných a nevhodných, léčbu si zasluhujících a nezasluhujících pacientkách (a pacientech). Významnou součástí medikalizace nedobrovolné bezdětnosti je také dynamicky se rozvíjející globální trh s léčbou a jejími komponenty, včetně zárodečných buněk či jiných tělesných částí. Umírání naproti tomu výnosným byznysem není. Co je pro něj naopak typické, je úsilí o jeho demedikalizaci a o rozvoj medicínského odvětví, které opouští dosud platné medicínské postupy, zaměřené čistě na vyléčení pacienta. Paliativní medicína klade důraz na to, co je v medicíně relativní novinkou: potřeby pacienta, a to nejen fyzické, respekt k jeho osobnosti a důstojnosti, empatický přístup a dostatek času pro ty, kterým jej zbývá velmi málo.

Bio: Mgr. Lenka Slepíčková, Ph.D. vystudovala sociologii na Fakultě sociálních studií MU. Dlouhodobě se zabývá tématy zdraví, nemoci a medicíny. V dizertační práci a následných výzkumných projektech se zaměřila na nedobrovolnou bezdětnost jako na medikalizovanou životní situaci, a to z pohledu samotných neplodných či lékařů, ale i optikou legislativních dokumentů. Od roku 2015 pracuje v Institutu výzkumu sociálního zdraví na Univerzitě Palackého, kde se věnuje kvalitativnímu zkoumání života s terminální nemocí v rámci mezinárodního projektu zachycování patientských zkušeností DIPEX.

9. + 10. (16. 11.) rituály zrození a umírání/perinatální ztráta. host 2: amy kuebelbeck

Klíčová slova: ideologie porodu, jazyk porodu, vztahy klíčových aktérů, institucionalizace a medikalizace porodu, změny v porodnictví a biopolitika, smrt, umírání, paliativní péče, pohřební rituály, hranice a nečekané události

Povinná literatura:

Davis-Floyd, R. E., & Sargent, C. F. (Eds.). (1997). *Childbirth and authoritative knowledge: Cross-cultural perspectives*. University of California Pr.

(kapitola 10, str. 263 – 280)

Martin, E. (2001). *The Woman in the Body: A Cultural Analysis of Reproduction*. Beacon Press.

(kapitola 4, str. 54 – 91)

Šmídová, I, Šlesingerová, E. Slepíčková, L. (2015). *Games of Life. Sociological Perspectives*. Brno: Munipress (kapitola 7). munispace.muni.cz/book?id=550

Doporučená literatura:

Oakley, A. (1984). *The captured womb: A history of the medical care of pregnant women*. Oxford: Blackwell. (kapitola 11, str. 250 – 274, a kapitola 12, str. 275 – 293)

HOST 2: Perinatal Hospice & Palliative Care: Continuing a Pregnancy When a Baby's Life Is Expected to Be Brief

After receiving a prenatal diagnosis that their baby has a life-limiting condition, some parents wish to continue their pregnancies and embrace whatever time they may have with their baby, even if it is only before birth or for minutes after birth. This relatively new patient population can be supported through the innovative model of perinatal hospice and palliative care, a compassionate and practical response to one of the most heartbreaking challenges of prenatal testing. Insights will be offered through the words of many parents who have walked this path and also the presenter's personal story.

Bio: Amy Kuebelbeck is a freelance writer and former reporter and editor for The Associated Press and other news organizations. She is lead author of *A Gift of Time: Continuing Your Pregnancy When Your Baby's Life Is Expected to Be Brief*, published by Johns Hopkins University Press, and she described her experience of continuing a pregnancy with a life-limiting prenatal diagnosis in her memoir, *Waiting with Gabriel: A Story of Cherishing a Baby's Brief Life*, published by Loyola Press. She edits the website PerinatalHospice.org, a clearinghouse of information about perinatal hospice, which she started in 2006. Kuebelbeck has been invited to speak to numerous medical groups and others across the U.S., Canada, England, and New Zealand. She moderates a perinatal hospice email list for interested health professionals, also started in 2006, which has grown to nearly 400 members. She has been quoted by media including The New York Times and MSNBC.com in stories about perinatal hospice and related issues. Both of her books are used by many hospitals and clinics as a resource for patients as well as caregivers. She lives in St. Paul, Minnesota.

11. + 12. (30. 11.) host 3 jana pokorná a práce na esejích (jako čtecí týden)

HOST 3: Medicína a profesionalizace (porodních bab)

Jde v případě profesionalizace o proces, jak se stane, že má někdo „patent“ na tělo? Prezentace se zaměří na vývoj oboru a vliv moci (expertního) vědění; vymezování hranic medicínského oboru, profesní autonomie; vzdělání jako upevnění ideologie moci. Konkrétně představí reflexi porodní asistence – jak tento obor nakládá s těly? Jak pojímá riziko a jak jej lze analyticky uchopit, konceptualizovat. Prezentace je založena na dvou terénních výzkumech na poli porodní asistence

Bio: Mgr. Jana Pokorná je socioložka, v současné době studentka doktorského programu na FSS MU. Profesně se zabývá sociologií tělesnosti a medicíny, aktuálně se věnuje výzkumu vzdělávání v oboru porodní asistence.

13. + 14. (14. 12.) minikonference

Prezentace námětů esejí a terénu (viz požadavky bod 4)B). Zde bude předána zpětná vazba k námětům esejí. Nebude-li tento termín kapacitně dostačovat pro prezentace všech studujících, bude přidán další termín setkání během zkouškového období.